

Z kroniki naukowej

Spotkanie „Okragłego Stołu Poznań–Berlin” w Instytucie Zachodnim 17 listopada 2023 roku

Rola i cele „Okragłego Stołu Poznań–Berlin”

Od grudnia 2018 r. Instytut Zachodni w Poznaniu jest współorganizatorem polsko-niemieckich spotkań pod nazwą „Okragły Stół Poznań–Berlin”, których partnerem po stronie niemieckiej jest stowarzyszenie *Stiftung Zukunft Berlin e.V. (SZB)* w Berlinie. Jest to niezależne forum skupiające osoby, które – z racji zajmowanych stanowisk, na bazie dotychczasowych doświadczeń i kontaktów – angażują się obecnie aktywnie w działania na rzecz rozwoju miasta Berlin, a także na polu kształtowania przyjaznego klimatu w stosunkach dobrosąsiedzkich.

Spotkania „Okragłego Stołu” mają na celu kontynuowanie i ożywienie współpracy między Berlinem a Poznaniem w różnych dziedzinach życia. Chodzi o znalezienie adekwatnych do aktualnych potrzeb nowych form współdziałania dla różnych podmiotów i instytucji. Celem spotkań jest budowa platformy do rozmów między ekspertami po obu stronach, aby umożliwić poszukiwanie rozwiązań dla najbardziej palących problemów, nurtujących obecnie społeczności obu miast. Wymiana myśli może posłużyć skorzystaniu z wzajemnych kompetencji i doświadczeń (borykamy się często z podobnymi problemami), a to może się przełożyć na zwiększenie efektywności działań i otwarcie przestrzeni do realizacji kolejnych projektów i formatów współpracy. W szerszej perspektywie wspólne inicjatywy mają się przyczynić do zintensyfikowania kontaktów w różnych dziedzinach i branżach, a także między mieszkańcami obu miast. Wykorzystanie potencjału wynikającego z bliskości i dobrego skomunikowania (np. poprzez usprawnienie połączeń kolejowych w relacji Poznań–Berlin), może wpłynąć na lepsze wzajemne poznawanie historii, zabytków i kultury kraju sąsiada.

Dotychczasowe spotkania

W ramach „Okragłego Stołu Poznań–Berlin” odbyły się dotąd trzy spotkania: w Poznaniu (3 grudnia 2018 r.), w Berlinie (17 czerwiec 2019 r.) oraz ponownie w Poznaniu (17 listopada 2023 r.). W pierwszych obradach „Okragłego Stołu” w siedzibie Instytutu Zachodniego wzięli udział ze strony Poznania m.in. przedstawiciele: IZ, Polsko-Niemiec-

kiej Izby Przemysłowo-Handlowej (AHK Polska), PKP Intercity S.A., Konsulatu honorowego RFN w Poznaniu, stowarzyszenia Polsko-Niemieckie Koło Gospodarcze w Poznaniu, Urzędu Marszałkowskiego. Przedmiotem rozmów były m.in. kwestie związane z wzajemną promocją gospodarki i kultury w obu miastach, planami utworzenia muzeum relacji polsko-niemieckich, z poprawą komunikacji między Poznaniem a Berlinem (poprzez zwiększenie częstotliwości przejazdu pociągów na tej trasie). Rozważano też możliwości zwiększenia współpracy między uniwersytetami.

Drugie spotkanie miało miejsce w gmachu Izby Przemysłowo-Handlowej w *Ludwig-Erhard-Haus* w Berlinie. Uczestniczyli w nim ze strony polskiej reprezentanci: IZ, Filharmonii Poznańskiej, Urzędu Miasta Poznania, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu oraz Uniwersytetu Artystycznego w Poznaniu. Zainteresowanie współpracą z Poznaniem ze strony niemieckiej było bardzo duże, o czym świadczy liczba uczestników obrad ze strony Berlina (ponad 20 osób); wśród nich znaleźli się przedstawiciele stowarzyszenia *Stiftung Zukunft Berlin e.V.*, a także: Instytutu Filologii Niemieckiej i Niderlandzkiej na *FU* w Berlinie, stowarzyszenia *Convivium Berlin e.V.* i *berlinHistory e.V.*, *Institut für Nachhaltigkeit in Bildung, Arbeit und Kultur (INBAK)*, kierownictwo *Kunsthau Dahlem*, osoby reprezentujące różne Referaty Senatu Berlina oraz Izby Przemysłowo-Handlowej w Berlinie (*Industrie und Handelskammer zu Berlin (IHK)*), a także b. ambasador RFN w Polsce, b. konsul generalny, przedstawiciele biznesu, dziennikarze i in.

Podczas spotkania podjęto tematy wielu potencjalnych obszarów współpracy, m.in. projektu „Kultur-Bus Berlin-Poznań”, który mógłby przyczynić się do większego zainteresowania i korzystania przez mieszkańców obu miast z ofert kulturalnych i turystycznych. Poruszono też tematy ważne z punktu widzenia rozwoju, skupione wokół hasła „Miasto przyjazne mieszkańcom” (np. inicjatywa *Smart City*, polityka senioralna, inicjatywy ukierunkowane na młodzież, działania na rzecz cudzoziemców, wymiana kulturalna i in.). Była też mowa o inicjatywie „Miasta dla Europy”, o ochronie środowiska i kształtowaniu terenów zieleni w przestrzeni miejskiej, o edukacji ekologicznej i wymianie młodzieży oraz organizowaniu dla młodych ludzi wspólnych warsztatów w terenie (np. w Ośrodku Edukacyjnym w Chalinie k. Sierakowa).

Ważną część obrad zajęła kwestia zintensyfikowania współpracy między uczelniami wyższymi Poznania i Berlina. Swe propozycje przedstawili przedstawiciele Uniwersytetu Ekonomicznego, Uniwersytetu Artystycznego oraz Akademii Muzycznej w Poznaniu. Kontynuowano też temat rozbudowy i zwiększenia liczby połączeń kolejowych na trasie Poznań–Berlin (zwłaszcza wprowadzenie dodatkowych pociągów regionalnych w godzinach wczesnorannych i późnowieczornych). Obie strony wyraziły gotowość współdziałania w ramach różnych dyscyplin sportu. Zasygnalizowano też potrzebę kooperacji i zainicjowania wymiany na polu kształcenia zawodowego.

W agendzie spotkania znalazły się też bardziej szczegółowe propozycje dotyczące chociażby wprowadzenia trójjęzycznych oznakowań i opisów zabytków, obiektów kultury oraz atrakcji turystycznych, a także projekt *Bücherboxx* (Budka z książkami) z udziałem młodzieży, który został *nota bene* zrealizowany w następnym roku w Poznaniu dzięki zaangażowaniu władz miasta.

Wskazano na duży potencjał współpracy w dziedzinie sztuki, zwłaszcza w zakresie organizowania wystaw artystycznych (zarówno indywidualnych artystów, jak też ekspozycji prac zbiorowych). Zgłoszono np. propozycję wystawy w Berlinie i w Poznaniu Arno Mohra (1910-2001) – niemieckiego malarza i grafika, urodzonego w Poznaniu i działającego twórczo w Berlinie. Zasugerowano zainicjowanie kontaktów między Muzeum Narodowym w Poznaniu a galeriami sztuki w Berlinie w celu przygotowania ekspozycji malarstwa XIX w. ze zbiorów Atanazego Raczyńskiego oraz berlińskiego kolekcjonera dzieł sztuki Joachima Wilhelma Wagenera.

W podsumowaniu uczestnicy zgodnie stwierdzili, że forum to było dobrą okazją do przedstawienia konkretnych pomysłów i propozycji współpracy w wielu dziedzinach oraz sformułowania wzajemnych oczekiwań i rozważenia możliwości ich zrealizowania.

„Okrągły Stół” po pandemii

Trzecie spotkanie w ramach „Okrągłego Stołu” odbyło się w siedzibie Instytutu Zachodniego 17 listopada 2023 r. po dłuższej przerwie wywołanej pandemią COVID-19. Spotkanie otworzyła dyrektor IZ dr Justyna Schulz, przedstawiając historię placówki i jego obecny profil. Wspomniała przy tym o ostatniej wystawie zatytułowanej „Dziedzictwa Ziemi Zachodnich i Północnych”, którą można by zaprezentować również w Niemczech – zaapelowała o ewentualne wsparcie strony niemieckiej w poszukiwaniu partnerów dla tej inicjatywy.

Następnie głos zabrała koordynująca spotkanie dr Maria Wagińska-Marzec, analityk Instytutu Zachodniego i przedstawiła ideę projektu „Okrągłego Stołu Poznań–Berlin” oraz dotychczasowe działania w budowaniu relacji między przedstawicielami obu miast. Przedstawiła też pięć ustalonych podczas wcześniejszych roboczych rozmów głównych tematów planowanej debaty. Dotyczyły one kwestii związanych z transformacją energetyczną, gospodarką wodną, cyfryzacją w administracji publicznej, pomocą dla uchodźców (na przykładzie Ukrainy) oraz współpracą w dziedzinie muzyki.

W imieniu stowarzyszenia *Stiftung Zukunft Berlin e.V.*, uczestników powitał Hubert Pandza reprezentujący „Inicjatywę Sąsiedzi Europa Polska” (*Initiative Nachbarn Europa Polen*), który nakreślił profil działalności SZB jako organizacji pozarządowej, działającej na wielu płaszczyznach życia publicznego i przybliżył ideę ożywienia wzajemnych kontaktów między Berlinem a Poznaniem. Zasygnalizował też duże zainteresowanie i gotowość strony niemieckiej do kontynuowania współpracy.

Transformacja energetyczna – wyzwania dla zasobów mieszkaniowych

Jako pierwszy głos zabrał Łukasz Musieliński, zastępca dyrektora Wydziału Gospodarki Komunalnej z Urzędu Miasta Poznania, który przedstawił obecny stan transformacji energetycznej w Poznaniu, uwzględniając sieć ciepłowniczą, konwersję odpadów w odzysk energetyczny oraz plany włączenia geotermii do systemu ciepłowniczego. Sebastian Askar, referent Wydziału Gospodarki, Energii i Przedsiębiorstw w Senacie Berlina, potwierdził,

że również dla Berlina sprawy związane z transformacją energetyczną mają ogromne znaczenie. Mówił m.in. o brakach w infrastrukturze energetycznej w Berlinie; wspomniał o planach wyposażenia dachów w panele słoneczne oraz potrzebie wielostronnej dyskusji, biorąc pod uwagę prywatną sieć gazową w Berlinie. Hubert Pandza przypomniał z kolei o celach Berlina w kontekście neutralności klimatycznej do 2045 r., zwracając uwagę na wyzwania związane z budową mieszkań niskoemisyjnych z zastosowaniem inteligentnych systemów i materiałów ekologicznych. Wskazał też na nadmiar przepisów w Niemczech jako ewentualną przeszkodę w realizacji projektów proekologicznych.

Wojciech Michalak, kierownik Działu Inwestycji z Zarządu Komunalnych Zasobów Lokalowych sp. z o.o. nie mógł uczestniczyć w obradach, ale przesłał listę zapytań do strony niemieckiej, które byłyby interesujące z punktu widzenia potrzeb naszego miasta. Odnosiły się one głównie do efektywności energetycznej w budownictwie mieszkaniowym i obejmowały m.in. kwestie rozwiązań technicznych, optymalnych praktyk w zwiększeniu energooszczędności i obniżeniu wskaźnika zużycia energii pierwotnej, wpływu zastosowania poszczególnych rozwiązań na globalne koszty inwestycji, wykorzystania odnawialnych źródeł energii i sposobu ich implementowania oraz opinii mieszkańców na temat innowacji ekologicznych w zarządzaniu zasobami komunalnymi.

Gospodarka wodna – problemy z suszą i metody przeciwdziałania, rewitalizacja stawów i fontann

Grażyna Husak-Górna, zastępca dyrektora Wydziału Klimatu i Środowiska z Urzędu Miasta, zaprezentowała działania miasta w zakresie radzenia sobie z narastającym problemem suszy. Przedstawiła m.in. cele strategiczne miejskiego planu adaptacji do zmian klimatu, zachowanie cieków wodnych, retencję wód opadowych oraz systemy zbiorników retencyjno-podczyszczających.

Uczestnik ze strony niemieckiej, dr inż. Bodo Weigert, kierownik projektu „Wykorzystanie wód deszczowych” w Berlińskich Przedsiębiorstwach Wodnych (*Berliner Wasserbetriebe*), przybliżył słuchaczom kwestię zarządzania wodami opadowymi, wskazując na rosnące zapotrzebowanie na wodę pitną ze względu na wzrost liczby mieszkańców (spowodowany w ostatnim czasie znaczącym napływem migrantów). Omówił też problematykę powodzi, podtopień oraz koncept *Schwammstadt* (miasta-gąbki), zielonej infrastruktury oraz zachęt wobec właścicieli do zagospodarowania wód opadowych.

Prof. dr Hubertus Fischer ze stowarzyszenia *Stiftung Pückler Gesellschaft e.V. Berlin* zwrócił z kolei uwagę na zmiany klimatu wpływające na stan ekosystemu wodnego i koncentrując się na ogrodach historycznych, zaprezentował projekty rewitalizacji stawów i fontann; mówił też o potrzebie przywracania bioróżnorodności oraz inwestowania w nowoczesną infrastrukturę wodno-kanalizacyjną.

Cyfryzacja w administracji publicznej

Jörg Naumann, referent Wydziału *Digitale Souveränität und Open Source* w Kancelarii Senatu w Berlinie, przekonywał uczestników o znaczeniu suwerenności cyfrowej, czyli niezależności od globalnych graczy. Wspomniał o elastyczności miasta w rozwijaniu oferty

w zależności od potrzeb, a nie od dostępności zasobów u dostawcy. Omówił także politykę cyfrową Berlina, która opiera się na centralizacji danych, ich analizie, optymalizacji i digitalizacji. Podkreślił, że zły proces analogowy może przekładać się na zły proces cyfrowy. Wspomniał także o inicjatywie *Open Data Verordnung*, która umożliwi udostępnianie otwartych danych administracyjnych dla podmiotów zewnętrznych, takich jak NGO, pozwalając im na analizę tych danych i proponowanie stosownych produktów i rozwiązań.

W dyskusji pojawił się postulat przekazania materiałów Jörga Naumanna osobom (podmiotom) zainteresowanym tymi zagadnieniami w Poznaniu, ponieważ potencjalni partnerzy (z Politechniki Poznańskiej oraz Urzędu Miasta) nie mogli być obecni podczas spotkania, ale wyrazili wcześniej zainteresowanie podjęciem współpracy i wymiany doświadczeń na tym polu.

Pomoc dla uchodźców na przykładzie Ukrainy – doświadczenia i aktualne wyzwania

Zastępczyni dyrektora Wydziału Zdrowia i Spraw Społecznych w Urzędzie Miasta Dorota Potejko przedstawiła działania podejmowane przez UM na rzecz uchodźców, od początku ich przybycia do Poznania (w marcu 2022 r.) po agresji Rosji na Ukrainę do chwili obecnej, zwracając uwagę na specyfikę sytuacji migrantów z Ukrainy. Uwytknęła wysoki poziom solidarności społecznej oraz historyczne relacje między Polską a Ukrainą, które wpłynęły na decyzję o otwarciu granic oraz zorganizowaniu działań wspierających ich integrację. Dodała, że obecnie najważniejsze jest zapewnienie uchodźcom poczucia bezpieczeństwa i stabilności, wspieranie ich w znalezieniu zatrudnienia oraz w integracji. Referentka przedstawiła realizowane programy edukacyjne, szkolenia zawodowe i pomoc psychologiczną, ukierunkowaną na adaptację do nowego otoczenia. Wskazała również na rolę społeczeństwa obywatelskiego i organizacji pozarządowych, które odegrały kluczową rolę w udzielaniu wsparcia humanitarnego, w nauczaniu języka polskiego oraz rozwijaniu aktywności kulturalnych ułatwiających zaadaptowanie się w nowych warunkach.

Przedstawiciel Urzędu Wojewódzkiego Waldemar Paternoga, pełniący funkcję zastępcy dyrektora Wydziału Bezpieczeństwa i Zarządzania Kryzysowego, nakreślił inicjatywy UW związane z wojną na Ukrainie, wspierające osoby dotknięte konfliktem. Jednym z kluczowych wyzwań, zwłaszcza w początkowym okresie, było znalezienie i przystosowanie odpowiednich obiektów, które mogły służyć jako schronienie dla uchodźców. Obejmowało to zarówno zapewnienie doraźnych miejsc noclegowych, jak też całej infrastruktury umożliwiającej godne warunki życia osobom uciekającym przed wojną. UW udzielał pomocy humanitarnej – poprzez dostawy żywności, leków, odzieży i innych niezbędnych artykułów, region starał się zaspokoić podstawowe potrzeby uchodźców. Ważne było również wprowadzenie mechanizmów aktywujących uchodźców do usamodzielniania się oraz motywujących ich do podejmowania zatrudnienia. Celem wszystkich tych zabiegów było nie tylko zapewnienie krótkoterminowego wsparcia, ale także stworzenie warunków sprzyjających integracji społecznej i ekonomicznej uchodźców w nowym środowisku. W. Paternoga zwrócił również uwagę na aktualne wyzwania, z którymi muszą się mierzyć władze wojewódzkie. Jednym z nich jest liczba osób nadal przebywających w miejscach noclegu

zbiorowego. Oznacza to konieczność ciągłego dostosowywania działań do zmieniającej się sytuacji i potrzeb uchodźców.

Kolejny referent, ks. Grzegorz Dobroczyński – jezuita, członek Zarządu Fundacji Jezuitckiego Ośrodka Kultury i Rozwoju „Vinea”, zapoznał słuchaczy z działaniami tej fundacji na rzecz uchodźców z Ukrainy. Podkreślił zwłaszcza, że wśród nich znajdowało się wielu specjalistów różnych dziedzin oraz osoby o wysokich kwalifikacjach zawodowych, toteż w ciągu kilku tygodni opracowano plan wykorzystania ich kompetencji i umiejętności, by wraz z osobami na miejscu mogli włączyć się (w różnym zakresie) w opiekę nad przybyszami z Ukrainy. Ks. Dobroczyński wspomniał, że poznański Ośrodek „Vinea” otrzymał również wsparcie m.in. ze strony międzynarodowej jezuickiej fundacji *Jesuit Refugee Service (JRS)* z USA. Dobrze układała się także współpraca z Caritas. Oprócz pomocy materialnej niezwykle ważną rolę odegrało udzielone wsparcie psychologiczne i duchowe, również w zakresie umożliwienia praktyk religijnych, odprawiano bowiem nabożeństwa dla wiernych Prawosławnej Cerkwi Ukrainy. Referent zarysował też plany integracji ludności ukraińskiej w społeczności Poznania.

Omawiając sytuację uchodźców z Ukrainy w Berlinie dr Reinhard Schweppe, były ambasador RFN w Polsce, a obecnie członek stowarzyszenia *Stiftung Zukunft Berlin e.V.*, rozpoczął od przytoczenia danych statystycznych dotyczących ostatniej fali emigrantów z Ukrainy. Podkreślił przy tym ich uprzywilejowaną pozycję w Niemczech w porównaniu z innymi uchodźcami. Omówił reakcje społeczne i integrację Ukraińców w niemieckim społeczeństwie; zaprezentował dane demograficzne i ekonomiczne. Christian Wiesenhütter, były członek Kuratorium *Berliner Stadtmission*, opowiedział natomiast o zaangażowaniu wolontariuszy i pomocy udzielanej uchodźcom przez organizację Berlińskiej Misji na rzecz Potrzebujących.

W dyskusji poruszono też inne zagadnienia dotyczące m.in. kosztów pobytu i praw uchodźców w Niemczech, problemów z zatrudnieniem, nostryfikacją dyplomów czy też kwalifikacjami zawodowymi. Analityk IZ Viktor Savinok przedstawił przyczyny niskiego zatrudnienia uchodźców ukraińskich w Niemczech, wskazując zwłaszcza na bariery językowe i wojenne traumy, z jakimi się borykają. Podkreślono znaczenie współpracy międzynarodowej, zarówno na poziomie miast, jak i państw, aby skuteczniej reagować na wyzwania związane z napływem uchodźców. Zwrócono uwagę na potrzebę wspólnego podejścia i poszukiwania rozwiązań prawnych i proceduralnych w przyjmowaniu uchodźców, a także wymiany doświadczeń miast w zakresie skutecznych praktyk integracyjnych.

Współpraca w dziedzinie muzyki – wydarzenia, wymiana, wspólne inicjatywy, promocja młodych muzyków

Rozmowy na temat zakresu współpracy w dziedzinie muzyki koncentrowały się m.in. na wspólnych przedsięwzięciach, inicjowaniu wydarzeń artystycznych, zachęcaniu do udziału w koncertach organizowanych w obu miastach, wymianie zespołów młodzieżowych, a także promocji młodych talentów, wspieraniu edukacji muzycznej i ruchu amatorskiego i in. Ich celem jest wzmocnienie relacji międzyinstytucjonalnych w dziedzinie muzyki, stanowiące podstawę wspólnej przestrzeni kulturalnej i artystycznej Poznania i Berlina.

Uczestnicy debaty z Akademii Muzycznej im. I. J. Paderewskiego w Poznaniu, Filharmonii Poznańskiej, Krajowej Rady Muzycznej w Berlinie (*Landesmusikrat Berlin*),

Brandenburskich Koncertów Letnich (*Brandenburgische Sommerkonzerte*), a także stowarzyszenia *Stiftung Zukunft Berlin e.V.* wykazali duże zainteresowanie nawiązaniem i rozwijaniem kontaktów i podjęli rozmowę na temat potencjalnych obszarów współpracy i wymiany artystycznej oraz realizowania wspólnych przedsięwzięć.

Przedstawiciele Akademii Muzycznej: prof. dr hab. Sławomir Kamiński, prorektor ds. artystycznych, naukowych i kontaktów międzynarodowych, prof. AMP, dr hab. Szymon Musioł, prorektor ds. studenckich i dydaktyki oraz Katarzyna Liszkowska, kierownik Biura Rektora i asystent rektora, reprezentująca też Akademicką Agencję Artystyczną, przedstawili ofertę dydaktyczną i artystyczną uczelni w zakresie różnych dziedzin i gatunków muzycznych: od muzyki klasycznej (symfonicznej, kameralnej, wokalne) po jazz i muzykę pop. Wyrazili również chęć rozszerzenia o wymiar międzynarodowy dotychczasowych ram współdziałania zespołów akademickich (orkiestr i chórów).

Przedstawicielka Krajowej Rady Muzycznej w Berlinie Christina Bylow zaproponowała wymianę zespołów młodzieżowych oraz organizację koncertu z udziałem poznańskich młodych muzyków w stolicy Niemiec. Wolfram Korr, dyrektor zarządzający i artystyczny festiwalu *Brandenburgische Sommerkonzerte* wyraził z kolei zainteresowanie pozyskaniem poznańskiej publiczności na Brandenburskich Koncertach Letnich.

Emilia Kierzyńska, główny specjalista z Działu Pracy Artystycznej Filharmonii Poznańskiej, przedstawiła aktualny program koncertów filharmonii i wyraziła zainteresowanie możliwością zorganizowania koncertu FP w Berlinie, a także udziałem muzyków poznańskich w innych inicjatywach muzycznych na terenie Brandenburgii (np. w festiwalu *Brandenburgische Sommerkonzerte*).

Wprawdzie podczas spotkania nie udało się poruszyć wszystkich tematów, żywo interesujących obie strony, ale uzgodniono ich kontynuowanie i rozwijanie w najbliższym czasie bezpośrednio przez poszczególne instytucje. Pole do współdziałania dostrzega się zwłaszcza w wymianie zespołów, orkiestr i chórów, a także w dziedzinie edukacji muzycznej.

Podsumowanie

Trzecie spotkanie „Okrągłego Stołu Poznań–Berlin”, zorganizowane w Instytucie Zachodnim, stanowiło okazję do wymiany myśli i doświadczeń, dotycząc kluczowych obszarów życia społecznego obu miast. W dyskusji skupiono uwagę na prezentacji działań podejmowanych w poszczególnych obszarach oraz identyfikacji potencjalnych obszarów współpracy między Poznaniem a Berlinem. Spotkanie unaocznilo zwłaszcza rolę dialogu w rozwiązaniu aktualnych problemów i uwypukliło szerokie pole do podejmowania wspólnych działań. Omawiane tematy, takie jak transformacja energetyczna, gospodarka wodna, cyfryzacja w administracji publicznej, pomoc dla uchodźców czy współpraca w dziedzinie muzyki, wyznaczyły kierunki możliwej współpracy. Uzgodniono kontynuację spotkań „Okrągłego Stołu”, tym razem w Berlinie. Współorganizowane przez Instytut Zachodni w Poznaniu oraz *Stiftung Zukunft Berlin e.V.* w Berlinie obrady „Okrągłego Stołu”, przyczyniają się do ożywienia i poszerzania obszarów współdziałania między obydwooma miastami.

Patrycja Tepper, Maria Wagińska-Marzec

doi.org/10.60972/PZ.2023.4.169

Bezpieczeństwo, gospodarka, globalizacja

III Forum Niemcoznawcze w Instytucie Zachodnim

Forum Niemcoznawcze odbywa się w Instytucie Zachodnim im. Zygmunta Wojciechowskiego w Poznaniu od 2019 r. co dwa lata. Przeprowadzone 29 listopada 2023 r. kolejne spotkanie składało się z trzech paneli tematycznych poświęconych zagadnieniom dobranym ze względu na kryteria istotności i aktualności: bezpieczeństwu, gospodarce i globalizacji.

W funkcjonowanie współczesnych, późnonowoczesnych społeczeństw wpisane jest globalne i nieuniknione ryzyko (Beck 2002) oraz wiążące się z nim kaskadowe kryzysy (Kurasz 2011). W ostatnich latach Europa przeżywa wstrząsy związane z pandemią koronawirusa, agresją Rosji na Ukrainę, kryzysem migracyjnym, inflacją i wahaniami na rynku. Permanentny stan napięcia jest wyzwaniem dla państw, które są głównymi podmiotami na arenie międzynarodowej pełniącymi funkcje koordynatorów instytucji działających w kluczowych obszarach: m.in. bezpieczeństwa publicznego, edukacji, opieki zdrowotnej, ochrony środowiska i relacji zewnętrznych. Taki stan rzeczy powoduje potrzebę dyskusji na temat wdrażanych polityk, ich zasadności i skuteczności. Reagowanie na kryzysy nie polega bowiem tylko na niwelowaniu dotkliwych skutków, ale także właściwym prognozowaniu i planowaniu działań na przyszłość.

W ramach pierwszego panelu poświęconego kwestii bezpieczeństwa, w dyskusji prowadzonej przez wicedyrektora Instytutu Zachodniego prof. dr. hab. Krzysztofa Malinowskiego udział wzięli: dr Susan Stuart ze *Stiftung Wissenschaft und Politik* w Berlinie (Niemiecki Instytut Spraw Międzynarodowych i Bezpieczeństwa), dr Marcin Terlikowski z Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych z Warszawy oraz Viktor Savinok z Instytutu Zachodniego w Poznaniu. Rozmowa toczyła się wokół zagadnienia budowy instytucjonalnej architektury bezpieczeństwa w Europie i działań pomocowych na rzecz Ukrainy. Prelegenci byli zgodni co do niedostatków w obecnie funkcjonujących mechanizmach zapewnienia bezpieczeństwa na europejskiej scenie politycznej i konieczności stworzenia nowych rozwiązań. Aktualna sytuacja wskazuje, że koncepcje wypracowane w okresie zimnej wojny zdewaluowały się. Punktem wymagającym rozstrzygnięcia jest pozycja Rosji – po agresji na Ukrainę nie stanowi ona partnera we współpracy na rzecz wytworzenia skutecznych mechanizmów zwiększających bezpieczeństwo, ale podmiot zewnętrzny wobec którego powinny być stosowane działania odstraszające. Jak zauważył Marcin Terlikowski, Federacja Rosyjska w ubiegłych latach zatajała dane i łamała ustalone zasady oraz postanowienia będące fundamentem m.in. Paryskiej Karty Nowej Europy, takie jak kooperacja, zaufanie oraz swoboda wyboru wektorów polityki zagranicznej, w tym bezpieczeństwa. Reakcją na brak dotrzymania podstawowych warunków powinno być wyciąganie konsekwencji wobec strony, która się tego dopuszcza. Nie ma więc już obecnie przestrzeni do powrotu do *business as usual*. Powołanie i odpowiednie przygotowanie instytucji odstraszających to zdaniem Susan Stuart kluczowy element nowoczesnej, dostosowanej do realiów, architektury bezpieczeństwa. Viktor Savinok wskazał w tym kontekście na konieczność przeanalizowania systemu sankcji, w tym również sankcji wtórnych. Rozmówcy byli raczej sceptyczni co do rozwoju sytuacji na europejskiej arenie międzynarodowej. Na poparcie tezy o braku gotowości Rosji do pokojowego rozwiązania konfliktu wskazuje wiele wystąpień władz, m.in. stanowisko Władimira Putina z 28 listopada 2023 r., w którym pojawiają się

wątki imperialne i tożsamościowe (walka o historię i język rosyjski), a także odmowa uznania podmiotowości Ukrainy i umniejszanie jej roli na arenie międzynarodowej. Wypowiedzi tego typu mają wpływ na nastroje społeczne w Federacji Rosyjskiej. Społeczeństwo jest w dużej części pod wpływem putinowskiej propagandy, mechanizmy demokratyczne są osłabione. W kraju brakuje silnej, stabilnej opozycji, która mogłaby wskazać inną optykę myślenia i sposoby działania.

Susan Stuart zwróciła również uwagę na potrzebę określenia pozycji USA w architekturze bezpieczeństwa w Europie, należy bowiem zauważyć, że działania Stanów Zjednoczonych zależą od ich sytuacji wewnętrznej. Wśród Republikanów, stanowiących znaczącą siłę polityczną w USA, zauważalny jest sceptycyzm wobec pomocy Ukrainie. Gdyby w wyborach prezydenckich w 2024 r. do władzy doszedł Donald Trump, zaangażowanie Stanów Zjednoczonych będzie prawdopodobnie mniejsze, co należy brać pod uwagę w planowaniu działań.

Ważną kwestią poruszoną podczas pierwszego panelu była konieczność silnego wspierania Ukrainy – zarówno udzielanie gwarancji bezpieczeństwa, pomocy, jak i wsparcia integracji z Unią Europejską i NATO. Istotne jest również wzmocnienie wschodniej flanki NATO i przeciwdziałanie propagandzie rosyjskiej dotyczącej wojny w Ukrainie. Prelegentka wysunęła tezę, że obecna sytuacja wpisuje się w schemat działania Federacji Rosyjskiej w ubiegłych dekadach, zgodnie z którym dochodzi do zamrożenia konfliktów i narastania kryzysów, a następnie interwencji militarnej Rosji. Dużą rolę w tym procesie odgrywa dezinformacja, która nie sprzyja integracji na arenie międzynarodowej. Wojna w Ukrainie przedłuża się i – choć jak stwierdził Viktor Savinok – ekonomicznie kraj nie znajduje się w stanie klęski (gospodarka zachowuje funkcjonalność, notowany jest wzrost PKA na poziomie 4-5%, a rosyjskie siły zbrojne zostały wyparte z części obszaru państwa), zanotować należy poważne straty. Susan Stuart zwróciła uwagę na osłabienie zasobów ludzkich spowodowane przez zgony i migracje. Pojawiają się problemy z rekrutacją żołnierzy, a walczący mierzą się z negatywnymi fizycznymi i psychologicznymi skutkami długotrwałego przebywania na froncie. Konsolidacja pomocy wojskowej dla Ukrainy będzie jednym z najistotniejszych tematów szczytu NATO w 2024 r. Zgodnie z opinią Marcina Terlikowskiego jak najszybsze rozwiązanie konfliktu na korzyść strony ukraińskiej stanowi wspólny interes państw europejskich. Prelegent określił atak na Ukrainę jako atak na Zachód. Planem Władimira Putina jest zgodnie z tą wizją sprowadzenie państw wschodnioeuropejskich do roli bufora dla Kremla. Członkostwo Ukrainy w NATO stanowi skuteczną drogę do umocnienia jej bezpieczeństwa, ważne więc, by jak najszybciej osiągnęła gotowość do wstąpienia do sojuszu.

W tym kontekście ważna jest także kooperacja pomiędzy krajami sąsiedzkimi. Rozmówcy zostali zapytani, w jakich obszarach ich zdaniem zacieśnienie współpracy pomiędzy Polską i Niemcami mogłoby przynieść pozytywne skutki dla Ukrainy. Każdy z prelegentów zwrócił uwagę na inny aspekt, w którym kraje te mogłyby połączyć siły dla trójstronnej korzyści. Viktor Savinok powołał się na słowa Prezydenta RP Andrzeja Dudy „Ukraina potrzebuje broni, broni i jeszcze raz: broni”¹, wskazując na możliwość współdziałania

¹ Wypowiedź pochodzi z sesji w Davos, która odbyła się 18.01.2023 r: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/biuro-bezpieczenstwa-narodowego/aktualnosci/davos-udzial-prezydenta-rp-w-sesji-poswieconej-bezpieczenstwu,63544> (dostęp 22.12.2023).

w rozwoju przemysłu obronnego i technologii dla pomocy Ukrainie. Susan Stuart położyła akcent na pielęgnowanie wzajemnego zrozumienia i zaufania pomiędzy Polską a Niemcami oraz konieczność intensywniejszego słuchania państw bałtyckich i Polski przez stronę niemiecką, a w szczególności brania pod uwagę ich interpretacji sytuacji geopolitycznej. Dalej podkreśliła, że aktualnie aż 76% Niemców zauważa zagrożenie wojskowe ze strony Rosji. Zmiana nastawienia do Federacji Rosyjskiej daje szanse na zmiany w polityce zagranicznej Niemiec wobec Polski. Marcin Terlikowski zauważył, że współpraca trójstronna nie stanowi wystarczającej gwarancji bezpieczeństwa, potrzebne jest również wsparcie ze strony USA. Ważne, by sprawa Ukrainy nie zniknęła z agendy politycznej oraz informacji publicznej – jest to wspólnym zadaniem Polski, Niemiec i Stanów Zjednoczonych.

Drugi panel III Forum Niemcoznawczego, prowadzony przez dr. Piotra Andrzejewskiego z Instytutu Zachodniego w Poznaniu dotyczył polskich, niemieckich i europejskich doświadczeń kryzysu ekonomicznego oraz wyzwań strukturalnych. Kierunek działań zarówno Polski, jak i Niemiec wpisuje się w aktualne trendy zwiększenia interwencji państwa w gospodarkę. Świadczą o tym dwa dokumenty strategiczne: polska Strategia Odpowiedzialnego Rozwoju z 2016 r. oraz niemiecka Narodowa Strategia Przemysłowa z 2019 r. Oba zostały wdrożone przed kryzysem pandemii Sars-CoV-2, a więc obostrzeniami w działalności wielu branż, zerwaniem łańcuchów dostaw i wojną w Ukrainie, szokiem inflacyjnym, rosnącymi cenami energii i surowców energetycznych. Nowe wydarzenia wymagały reakcji zarówno na poziomie poszczególnych państw, jak i UE. W dyskusji o aktualnej sytuacji gospodarczej Polski, Niemiec i UE głos zabrali prof. dr. Henning Vöpel z *Zentrum für Europäische Politik* (Centrum Polityki Europejskiej we Fryburgu i w Berlinie), prof. dr hab. Jürgen Wandel ze Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie oraz prof. dr hab. Agnieszka Ziomek z Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.

Polskie doświadczenia i działania w oparciu o bazy danych Międzynarodowego Funduszu Walutowego przedstawiła Agnieszka Ziomek, powołując się w swojej prezentacji na dwa wydarzenia o charakterze globalnym: pandemię koronawirusa oraz konflikt zbrojny w Ukrainie. Ich skutkiem są zjawiska ekonomiczne, które wstrząsnęły również polską gospodarką. W okresie pandemii regres zauważalny był przede wszystkim w konsumpcji indywidualnej i zbiorowej, jednak ujemne wyniki zanotowano również w nakładach na inwestycje krótkookresowe i trwałe. W reakcji na kryzys pandemiczny zostały w Polsce wdrożone działania pomocowe. Dotyczyły one przede wszystkim zabezpieczenia dochodów firm w związku z luką podażową występującą podczas lockdownu w dość krótkim okresie. Późniejszy kryzys wywołany wojną w Ukrainie spowodował konieczność poradzenia sobie z kolejnymi problemami gospodarczymi. Na przestrzeni dwóch lat od rosyjskiej agresji zaobserwować można drastyczny wzrost cen gazu oraz energii elektrycznej. Polska wprowadziła rozwiązania mające na celu obniżenie cen, co początkowo przeciwdziało spadkowi popytu na energię. Jednocześnie konieczne są wydatki na zbrojenia w związku z wojną rozgrywającą się za wschodnią granicą.

Prelegentka podkreśliła, że Polska w porównaniu z innymi państwami europejskimi nie była krajem silnie zaangażowanym w ekspansję fiskalną. Najważniejszymi czynnikami wpływającymi na inflację, obok wzrostu cen gazu, były zmiany cen żywności, a wprowadzone rozwiązania socjalne nastawione były na łagodzenie zmniejszenia popytu transakcyjnego i zachęcanie do gromadzenia oszczędności. W dłuższej perspektywie

utrzymanie różnego rodzaju tarcz jest jednak dużym obciążeniem dla gospodarki narodowej. Dodatkowo w związku z wojną za wschodnią granicą konieczne było poniesienie bardzo wysokich wydatków na cele militarne (w 2023 r. wydatki na obronność wyniosły w Polsce około 4% PKB, Polska zgodnie z wyliczeniami Instytutu Gospodarki Światowej w Kilonii przekazała Ukrainie broń o wartości około 3 mld dolarów²). Ogół kosztów ponoszonych przez Polskę jest wysoki, a prognozy ekonomiczne do 2025 r. nie są optymistyczne – dojdzie najprawdopodobniej do spadku realnej wartości płac, wzrostu wydatków na energię oraz kwot potrzebnych na obsługę długu publicznego, które już teraz wynoszą około 1,5% polskiego PKB. Choć więc część danych jest pozytywna – m.in. wzrost inwestycji zagranicznych w Polsce, utrzymanie pozytywnego bilansu handlowego pomiędzy Polską a Niemcami czy relatywnie niski wskaźnik bezrobocia i wysoki zatrudnienia, nie można prognozować szybkiego i znacznego rozwoju strukturalnego RP i poprawienia w kolejnych latach, a nawet dekadach, jej pozycji w europejskich i światowych rankingach rozwoju. Przyjmując perspektywę porównawczą pomiędzy Polską a Niemcami należy stwierdzić, że pomimo obciążeń gospodarki niemieckiej dysponuje ona dużo bardziej zasobną bazą. Jak zauważyła prelegentka, inaczej też prezentuje się zabezpieczenie indywidualne polskich i niemieckich gospodarstw domowych. Podczas gdy majątek przeciętnej rodziny niemieckiej budowany jest na przestrzeni pokoleń, Polacy dysponują najczęściej wyłącznie swoim mieszkaniem lub domem i funduszem emerytalnym, jeśli jest on zasilany.

Bardziej obszernie o sytuacji ekonomicznej Niemiec wypowiedział się Jürgen Wandel, który wyraził się krytycznie o działaniach Niemiec w obliczu kryzysu ekonomicznego wykorzystując obecną w mediach metaforę „chorego człowieka Europy”³. Kraj zmaga się z wieloma problemami pogłębiającymi się w ostatnich latach przez pandemię koronawirusa oraz wojnę w Ukrainie. Wśród podstawowych prelegent wymienił ujemny przyrost PKB (według prognoz Międzynarodowego Funduszu Walutowego Niemcy będą w 2023 r. jedyną gospodarką z grupy G7, która zanotuje spadek PKB), brak wzrostu gospodarczego, bezrobocie, niski poziom inwestycji i oświaty, coraz gorsze wyniki finansowe wielu firm. Finanse publiczne osiągnęły 64-procentowe zadłużenie, a budżet jest niestabilny – środki są przenoszone pomiędzy różnymi pozycjami budżetowymi, co według Federalnego Trybunału Konstytucyjnego Niemiec jest niezgodne z prawem⁴. Dodatkowo banki w Niemczech stosunkowo późno zaczęły reagować na inflację podnosząc stopy procentowe.

² Bieżące dane można śledzić na stronie internetowej Instytutu Gospodarki Światowej w Kilonii: <https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/> (dostęp 4.01.2024).

³ „The Economist” w 1999 r. określił Niemcy jako „chorego człowieka euro” w odniesieniu do prowadzonej przez nie polityki ekonomicznej, którą wskazał jako przyczynę słabości euro: <https://www.economist.com/special/1999/06/03/the-sick-man-of-the-euro> (dostęp 22 grudnia 2023 r). Obecnie w nawiązaniu do problemów ekonomicznych Niemiec pojawiło się w przekazie medialnym określenie „chory człowiek Europy”.

⁴ Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego niewłaściwe jest określanie obecnej sytuacji jako nadzwyczajnej ze względu na zagrożenie epidemiologiczne i wydatkowanie środków przeznaczonych na walkę ze skutkami pandemii (Kędzierski, Płóciennik 2023).

Zdaniem mówcy zwiększenie interwencji państwa w gospodarkę wyrażające się między innymi wprowadzaniem cen minimalnych i subwencji, jest niewłaściwą drogą. Podobnie ocenił on działania Banku Światowego polegające na obniżeniu stóp procentowych, kiedy przychodzi kryzys i braku powrotu do ich wcześniejszych wysokości po unormowaniu sytuacji. Obrona wolnego rynku jest tematem pomijanym ze względu na brak politycznej atrakcyjności dla społeczeństwa, co nie zmieni się w najbliższym okresie. Kolejną poruszoną kwestią była polityka energetyczna Niemiec. W opinii J. Wandela w dyskursie na temat produkcji energii w Niemczech przeważają argumenty ideologiczne, zaś naturalne źródła energii nie są w stanie pokryć zapotrzebowania kraju, szczególnie w obliczu planów dotyczących dynamicznej cyfryzacji.

Szerszej, bo europejskiej perspektywie poświęcona była wypowiedź Henninga Vöpela. Czynniki powodujące lub zwiększające kryzys gospodarczy są w dużej mierze wspólne dla państw europejskich i skutkują stagflacją, na którą składają się inflacja, słaby wzrost gospodarczy, rosnące stopy procentowe i wzrost zadłużenia. Jest to zjawisko trudne do zwalczenia zarówno na poziomie państw, jak i Banku Centralnego, wymaga zdecydowanych reakcji i zmniejszenia wydatków przez poszczególne kraje, co w obliczu kryzysów i społecznych oczekiwań jest bardzo trudne. Istotną konsekwencją aktualnej sytuacji jest wzrost cen energii, który prowadzić może nawet do dezindustrializacji – działalność energochłonnych branż m.in. przemysłu chemicznego jest utrudniona, co stanowi zagrożenie dla europejskiej bazy gospodarczej. Innym zauważalnym problemem są braki specjalistów, widoczne szczególnie w małych i średnich przedsiębiorstwach. UE na skutek polikryzysu znajduje się w sytuacji coraz większego wpływu geopolityki, co wymusza na niej zmianę paradygmatu gospodarczego. Podejmowane są starania, by wdrażać akty podobne do amerykańskiego *Inflation Reduction Act*, który opiera się na mechanizmach zachęt dla podmiotów produkujących i wykorzystujących energetyczne rozwiązania neutralne dla klimatu, jak np. *Net-Zero Industry Act*. Choć w przedsiębiorstwach działa mechanizm pozytywnej reakcji na zachęty, należy zauważyć, że inwestycje tego typu są kosztochłonne, przez co łatwiejsze do wprowadzenia w krajach o większym potencjale ekonomicznym. W związku z tym zauważalne są obawy dotyczące pogorszenia pozycji krajów, które nie są gotowe na poniesienie kosztów. Profesor zwrócił również uwagę, że obecna sytuacja wymusza ułatwienia dynamicznego działania, co prawdopodobnie postawi pod znakiem zapytania część mechanizmów biurokratycznych UE. Proces ten był widoczny w odniesieniu do problemów wywoływanych bardzo szczegółowymi regulacjami łańcuchów dostaw w okresie pandemii i bezpośrednio po niej.

Ostatni panel poświęcony został tematyce współkształtowania policentrycznego ładu i ekonomicznych interesów pomiędzy Niemcami a globalnym Południem i pomiędzy Niemcami a Chinami. Rozmowę moderował prof. dr hab. Bartosz Michalski z Uniwersytetu Wrocławskiego i Polskiego Instytutu Ekonomicznego w Warszawie, a prelegentami byli: dr Tomasz Morozowski z Instytutu Zachodniego w Poznaniu, dr Rafał Szymanowski z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i dr hab. Rafał Ulatowski z Uniwersytetu Warszawskiego. Początkową tezę w dyskusji było stwierdzenie, że nastąpiło wyczerpanie neoliberalnego modelu globalizacji, który przez wiele lat był korzystny dla gospodarki niemieckiej. Wobec skutków tego zjawiska Niemcy dystansują się od narracji o bipolarnym układzie sił, akcentując wątki policentryczne i szukając pragmatycznego zwrotu ku global-

nemu Południu. Interesująca jest w tym kontekście analiza niemieckiej *Zeitenwende* – jej znaczenia i czynników ją kształtujących.

Użytecznych narzędzi interpretacyjnych dostarcza teoria historycznego instytucjonalizmu, o której opowiedział w kontekście *Zeitenwende* Rafał Szymanowski. Według tego podejścia w dziejach zbiorowości społecznych następują naprzemiennie okresy stałości (zależności od ścieżki) i zmienności (punkty zwrotne). W ostatnich 17 latach można było zaobserwować pewne zamrożenie na niemieckiej scenie politycznej połączone z iluzją stabilności gospodarczej. Ten czas odpowiada okresowi określanemu przez historyczny instytucjonalizm jako zależność od ścieżki. Następnie Niemcy weszły w fazę punktu zwrotnego. Charakterystyczna dla niej jest rywalizacja trendów, podejść i schematów działania – dawne, częściowo już zdezaktualizowane jeszcze nie odeszły całkowicie w niepamięć, zaś nowe jeszcze się w pełni nie ukształtowały. Takie zjawisko, zdaniem Szymanowskiego, ma miejsce w Niemczech przechodzących pewien przełom w podejściu do demokracji liberalnej i jej instytucji pośredniczących przejawiający się we fragmentacji sceny politycznej, polaryzacji, rosnącej roli *identity cleavages* (tendencja do podejmowania decyzji politycznych wśród wyborców zgodnie ze światopoglądem, a nie poglądami gospodarczymi). Na bazie tych refleksji mówca zaproponował rozszerzone spojrzenie na *Zeitenwende* uwzględniające cztery wymiary. Pierwszy nazwany metapolitycznym związany jest z poszukiwaniem nowej roli Niemiec na arenie międzynarodowej. Następnie wyróżnić można trzy wymiary polityczne: bezpieczeństwa, energetyczny i gospodarczy. W odniesieniu do nich dotychczasowa polityka Niemiec może być określona jako „postawienie na jedną kartę”, co oznacza przyjęcie na tych polach tego samego schematu: globalizacji i współzależności. Wynika z tego, że potrzeby odpowiadające trzem sferom: bezpieczeństwa, energetyki i gospodarki były zaspokajane w oparciu o wykorzystywanie źródeł zewnętrznych, w tym wypadku innych krajów, odpowiednio USA, Rosji i Chin. To podejście czyni je wrażliwymi na zagrożenia polikryzysu, na co odpowiedzią jest *Zeitenwende*. R. Szymanowski podkreślił, że niemiecka polityka wykazuje zdolności do adaptacji (przykładem mogą być pozytywnie oceniane przez prelegenta działania Niemiec na rzecz uniezależnienia się od rosyjskiego gazu) i umiejętności podźwignięcia się z kryzysów, na co dowody można znaleźć w przeszłości.

W dyskusji na temat niemieckich stosunków gospodarczych nie można pominąć tematu specyficznej współzależności pomiędzy Niemcami i Chinami. Można ją określić jako ambiwalentną – są one zarówno „partnerami, konkurentami, jak i systemowym rywalami”. Rafał Ulatowski przedstawił relacje pomiędzy Chinami i Niemcami z punktu widzenia systemu międzynarodowego. Swoją wypowiedź oparł na trzech głównych elementach współpracy: gospodarki, bezpieczeństwa i norm, które zaczynają odgrywać coraz większą rolę w relacjach pomiędzy państwami. W polityce Niemiec wobec Chin kluczowe znaczenie ma zmiana dystrybucji sił w stosunkach międzynarodowych. W latach 1990-2017 funkcjonował unipolarny porządek międzynarodowy. Stany Zjednoczone były jedynym państwem gwarantującym bezpieczeństwo i większość pozostałych krajów nie podejmowała znaczących działań w tym zakresie. Również w Niemczech podważanie prymatu USA jako mocarstwa, a tym bardziej atak militarny nie był nawet elementem dyskusji. Widoczna była także ostrożność w inicjowaniu konfliktów zbrojnych pozostałych państw ze względu na możliwość zaangażowania się potęgi Stanów Zjednoczonych. Ostrożność tę wzmagają

obecność broni jądrowej. To umożliwiało Niemcom skupienie się na tych obszarach polityki zewnętrznej, które były dla nich atrakcyjne oraz korzystne, a więc na rozwoju gospodarczej współpracy z Chinami. Do teraz zauważalne jest pokłosie tych bliskich relacji – pomimo kryzysu Niemcy pozostają jednym z niewielu państw, które posiadają relatywnie niewielki deficyt handlowy z Chinami. Sytuacja pogorszyła się zdecydowanie, kiedy unipolarny porządek zaczął dobiegać końca. Odpowiedzią na zmiany była strategia Indo-Pacyfiku z 2020 r. dotycząca w dużej mierze przeorientowania niemieckich stosunków gospodarczych w regionie. Stosunki Niemiec z Chinami są ambiwalentne, na co wskazują zapisy dwóch dokumentów z 2023 r.: tzw. Strategii Chińskiej i Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Niemiec. W dyskursie politycznym władz Niemiec *Zeitenwende* dotyczy w szczególności Rosji, w dużo mniejszym stopniu Chin, a jednak w wypowiedziach polityków pojawia się kategoria *de-risking* i zwracanie uwagi na potrzebę dywersyfikowania współpracy w sferze gospodarczej. Kolejną poruszoną przez prelegenta kwestią było bezpieczeństwo. Nowym centrum rywalizacji militarnej na świecie jest rejon Indo-Pacyfiku, a największa rywalizacja oddziałująca na pozostałe kraje świata rozgrywa się pomiędzy USA a Chinami. Włączanie się w ten konflikt nie leży w interesie Niemiec. Są one geograficznie oddalone zarówno od Chin, jak i USA. Dodatkowo posiadają silny sojusz bezpieczeństwa ze Stanami Zjednoczonymi, dla których Europa jest jedną z trzech stref wpływów.

Istotną kwestią, szczególnie w kontekście bezpieczeństwa ekonomicznego, jest wątek afrykański. Tomasz Morozowski nawiązując do wypowiedzi poprzednika o konieczności dywersyfikacji niemieckich stosunków gospodarczych, opowiedział o kontynencie afrykańskim jako potencjalnym kierunku planów budowania relacji Niemiec. W niemieckich dokumentach zainteresowanie strategiczne Afryką pojawiło się w 2011 r. w *Afrika Konzepte*, które były aktualizowane w latach 2014 i 2019. Zawierały one bardzo ogólnikowe wytyczne dotyczące stosunków z Afryką, koncentrując się przede wszystkim na zmianie ich optyki – zmniejszeniu akcentowania wsparcia o charakterze rozwojowym na rzecz partnerstwa. Pomimo tego, zauważalne jest jednak niedowartościowanie Afryki, co przekłada się na jej nikłe znaczenie ekonomiczne w niemieckich interesach. Niewielkie zaangażowanie gospodarcze w Afryce może być tłumaczone dużym ryzykiem politycznym i niedostatkami infrastruktury na jej terytorium. Ostatnie lata przyniosły jednak zmianę percepcji Afryki jako kontynentu szans – ma to związek z jej potencjałem demograficznym, bogactwem surowców naturalnych, energetyczną mocą wytwórczą (w przyszłości być może związaną z pozyskiwaniem wodoru). Priorytetami współpracy jest przede wszystkim obszar energetyczny, również w kontekście pozyskiwania odnawialnych źródeł energii, współpraca w czerpaniu krytycznych surowców (wydobywanych masowo przez Chiny), rozbudowa połączeń infrastrukturalnych przy wykorzystaniu niemieckich środków i technologii oraz migracje. Interesujący jest wątek niemieckiego starania się o zdobycie zaufania Afryki określanego jako „ofensywa uroku” (*charm offensive*). Jak zauważył T. Morozowski, niemieccy politycy m.in. Olaf Scholz i Nancy Faeser odbywali w ostatnim czasie częste wizyty w różnych częściach Afryki. W dyskusji na temat ostatniej umowy koalicyjnej pojawiły się wątki geopolityczne – w związku z konkurencją na arenie światowej konieczne jest takie dostosowywanie oferty, by odbierana była jako jak najbardziej atrakcyjna dla strony afrykańskiej. Odnotować jednak należy, że starania te nie zawsze przynoszą efekt. W dalszym ciągu relacje pomiędzy Niemcami a państwami afrykańskimi naznaczone są

paternalizmem, a ton Niemiec odbierany bywa jako moralizatorski. Wydaje się więc, że efektywność polityki uroku w przyszłości w dużej mierze zależy będzie od stworzenia współzależności realnie opartych na partnerstwie, co wymaga nakładów pracy i czasu.

III Forum Niemcoznawcze zakończyło się podsumowaniem i podziękowaniami dyrektora Instytutu Zachodniego dr Justyny Schulz dla prelegentów, moderatorów oraz obsługi technicznej, a także zaproszeniem na kolejne edycje konferencji.

Agnieszka Stamm-Korecka

doi.org/10.60972/PZ.2023.4.176

- Beck U. (2002), *Spółczesność ryzyka. W drodze do innej nowoczesności*, Warszawa
- Kędzierski M., Płóciennik S., *Niemcy: Trybunał Konstytucyjny zabiera rządowi 60 mld euro na transformację*, Analiza z 17 listopada 2023 r: <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2023-11-17/niemcy-trybunal-konstytucyjny-zabiera-rzadowi-60-mld-euro-na> (dostęp 21.12.2023)
- Kurasz J. (2011), *Żyjemy w czasach permanentnego kryzysu*, „Rzeczpospolita”: <https://www.rp.pl/publicystyka/art6443611-zyjemy-w-czasach-permanentnego-kryzysu> (dostęp 22.12.2023)
- Oficjalna strona Prezydenta Rzeczypospolitej Polski (2023), *Davos. Udział Prezydenta RP w sesji poświęconej bezpieczeństwu*, Aktualności z 18 stycznia 2023 r: <https://www.prezydent.pl/aktualnosci/biuro-bezpieczenstwa-narodowego/aktualnosci/davos-udzial-prezydenta-rp-w-sesji-poswieconej-bezpieczenstwu,63544> (dostęp 22.12.2023)
- The Economist (1999), <https://www.economist.com/special/1999/06/03/the-sick-man-of-the-euro> (dostęp 22.12.2023)

RADA REDAKCYJNA

Członkowie krajowi: **Marek Cichocki** (profesor, Collegium Civitas; Instytut Stosunków Międzynarodowych i Zrównoważonego Rozwoju, Warszawa, Polska), **Hanka Dmochowska** (doktor, em., Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego, Poznań, Polska), **Tomasz Grzegorz Grosse** (profesor, Uniwersytet Warszawski; Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych; Instytut Europeistyki, Warszawa, Polska), **Marceli Kosman** (profesor, em., Uniwersytet im. Adama Mickiewicza; Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Poznań, Polska), **Mariusz Menz** (doktor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Historii, Poznań, Polska), **Aleksander Posern-Zieliński** (profesor, em., Polska Akademia Nauk, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Antropologii i Etnologii, Poznań, Polska); **Hanna Suchocka** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Prawa i Administracji, Poznań, Polska); **Justyna Schulz** (doktor, Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego, Poznań, Polska)

Członkowie zagraniczni: **Stefan Garsztecki** (profesor, Institut für Europäische Studien, Technische Universität Chemnitz, Niemcy), **Hans Henning Hahn** (profesor, Carl von Ossietzky Universität Oldenburg, Niemcy), **Jonathan Huener** (profesor, University of Vermont, Burlington VT, USA), **Henryka Ilgiewicz** (dr hab., Lietuvos kultūros tyrimų institutas – Litewski Instytut Badań Kultury, Wilno, Litwa), **Dagmara Jajęśniak-Quast** (profesor, Centrum Interdyscyplinarnych Studiów o Polsce, Uniwersytet Europejski Viadrina, Frankfurt nad Odrą, Niemcy), **Kai Olaf Lang** (Dr. sc. pol., Stiftung Wissenschaft und Politik, German Institute for International and Security Affairs, Berlin, Niemcy), **Stephan Lehnaedt** (profesor, Touro College, Berlin, Niemcy), **Jerzy Maćków** (profesor, Universität Regensburg, Institut für Politikwissenschaft, Niemcy), **Olga Morozowa** (profesor, Czarnomorski Uniwersytet Narodowy im. Petra Mohyły, Mikołajów, Ukraina), **Jaroslav Panek** (profesor, Akademie věd České republiky Historicky Ustav AV, Czech Academy of Sciences, Section of Historical Sciences, Czechy), **Katarzyna Stokłosa** (profesor, Centre for Border Region Studies, University of Southern Denmark, Sønderborg, Odense, Dania), **Klaus Ziemer** (profesor, em., Universität Trier, Niemcy, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; Instytut Politologii, Polska), **Katarzyna Żukowska-Gagelmann** (profesor, Die Duale Hochschule Baden-Württemberg DHBW, Loerrach, Niemcy)

REDAKTORZY TEMATYCZNI

Przemysław Hauser (profesor, em. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska), **Tomasz Schramm** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań, Polska) – historia, **Jacek Kubera** (doktor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Socjologii, Poznań, Polska) – socjologia, **Jerzy Kałużny** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Instytut Filologii Germańskiej, Poznań, Polska) – nauki o kulturze, **Tomasz Rynarzewski** (profesor, Uniwersytet Ekonomiczny, Poznań, Polska), **Piotr Kalka** (profesor, em. Instytut Zachodni im. Zygmunta Wojciechowskiego, Poznań, Polska) – ekonomia.

Redaktor statystyczny: **Piotr Jabkowski** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Socjologii, Poznań, Polska)

Redaktor językowy: **Anna Murawska** (język polski), **Maria Wagińska-Marzec** (język niemiecki), **Jonathan Chumas** (język angielski)

RECENZENCI ZEWNĘTRZNI

Jan Barcz (profesor, Akademia Leona Koźmińskiego; Katedra Prawa Międzynarodowego i Prawa Unii Europejskiej, Warszawa, Polska), **Bożena Górczyńska-Przybyłowicz** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Historii, Poznań, Poznań), **Bogdan Koszel** (profesor, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Wydział Nauk Politycznych i Dziennikarstwa, Poznań, Polska), **Albert Kotowski** (profesor, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Wydział Historyczny, Polska), **Matthias Kneip** (doktor, Deutsches Polen-Institut, Darmstadt, Niemcy), **Peter Oliver Loew** (profesor, Deutsches Polen-Institut Darmstadt, Niemcy), **Magdalena Izabella Sacha** (doktor, Uniwersytet Gdański; Instytut Badań nad Kulturą, Polska), **Henadz Sahanowicz** (profesor, Studium Europy Wschodniej UW, Polska), **Renata Schaefer** (profesor, School of Business and Economics Sonoma State University, California, USA), **Janusz J. Węc** (profesor, Uniwersytet Jagielloński, Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych, Kraków, Polska)